

Володимир ОРТИНСЬКИЙ
Національний університет “Львівська політехніка”,
директор Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
volodymyr.l.ortynskyi@lpnu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9041-6330>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

<http://doi.org/10.23939/law2024.42.001>

© *Ортинський В., 2024*

У статті розглянуто кримінально-правову характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією в Україні. Корупція має високий рівень латентності, вона гальмує реформаторські починання, завдає великої шкоди і негативно відображається на репутації України у міжнародних відносинах. Головний ризик на шляху євроінтеграції полягає у тому, наскільки владні структури, керівництво держави готові виконати свої зобов'язання і відповісти тим очікуванням, які сьогодні існують у суспільстві. Тому фундаментальним питанням у цьому контексті є проблема протидії корупції, яка є найактуальнішою проблемою нашої держави. Саме Кримінальний кодекс України (далі – КК України) визначає суспільно-небезпечні діяння, що є кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, за які особу можна притягнути до кримінальної відповідальності, застосувавши до неї покарання. Зазначено, що поняття корупції, корупційного правопорушення та правопорушення, пов'язаного з корупцією КК України, не визначено, проте розкривається у Законі України “Про запобігання корупції”. Розглянуто ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією: суспільна небезпечність, протиправність, винність, вчинення спеціальним суб'єктом. Констатовано, що норми Особливої частини КК України розташовані в окремих розділах Кодексу за родовим об'єктом, а щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, законодавець такого принципу не дотримується і тільки в ст. 45 КК України називає ті кримінальні правопорушення, що належать до кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Зазначено, що в Україні створено систему антикорупційного законодавства, де визначено коло суб'єктів, на яких поширюється дія цього законодавства і коло спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Крім того, антикорупційна стратегія в Україні реалізується за допомогою виконання державної програми. Отже, законодавство встановлює низку вимог та процедур, які спрямовані на запобігання корупції. Усі ці інструменти є комплексом антикорупційних механізмів, які виступають “бар'єром” на шляху вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Проте це законодавство має бути зрозумілим і сприйнятним для застосування і теоретиками та практиками.

Зроблено висновок, що кримінальними правопорушеннями, пов'язаним із корупцією, є чітко визначені в КК України суспільно небезпечні винні діяння (дія або бездіяльність), що містять ознаки корупції і вчинені суб'єктом кримінального правопорушення, пов'язаного із корупцією. Як уже зазначалося, особливістю КК України є те, що серед його розділів немає одного чіткого розділу, який би вмещав всі кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, тому вважаємо для правильного застосування кримінального законодавства, притягнення винних осіб до відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, доцільно в КК України долучити окремий розділ, в якому об'єднати всі кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією; корупція; суспільна небезпечність; протиправність; винність; суб'єкт; антикорупційне законодавство.

Постановка проблеми. Взнявши курс європейської інтеграції, Україна має пройти свій реформаторський шлях. Щоб дотриматися європейських цінностей, в державі насамперед мають бути викорінені негативні соціальні чинники, одним з яких є корупція. Корупція має високий рівень латентності, вона гальмує реформаторські починання, завдає великої шкоди і негативно відображається на репутації України у міжнародних відносинах. Головний ризик на шляху євроінтеграції полягає у тому, наскільки владні структури, керівництво держави готові виконати свої зобов'язання і відповісти тим очікуванням, які сьогодні існують у суспільстві. Тому фундаментальним питанням у цьому контексті є проблема протидії корупції, яка нині є найактуальнішою проблемою нашої держави.

Аналіз дослідження проблеми. Серед дослідників, які вивчали цю проблему, можна виділити роботи П. П. Андрушко, О. О. Дудорова, Т. О. Коломойца, С. М. Кушніра, О. Л. Макаренкова, М. І. Хавронюка і ін. Вивчення досвіду цих учених робить цінний внесок у розв'язання проблем протидії корупційним правопорушенням та сприяє подальшому розвитку цього напрямку.

Мета статті. Метою статті є розкриття кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією в Україні.

Виклад основного матеріалу. Політика формує функції держави щодо керівництва зовнішніми і внутрішніми правовими стосунками і взаємодіями у суспільному житті. Вагомою складовою частиною внутрішньої політики держави є протидія злочинності, що має знизити її рівень та гарантувати стан, який має відповідати потребам захисту суспільства від кримінальних правопорушень. Суб'єктом формування такої політики є державна влада. Державна політика протидії злочинності складається зі стратегічних напрямів, характерні риси яких зумовлюються завданнями, предметом, а також методами досягнення потрібних для суспільства результатів. Можна виділити такі напрями: кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, кримінально-виконавчий та кримінологічний, де провідне місце належить кримінально-правовій політиці, оскільки тільки вона визначає межі кримінально-протиправного і таким способом визначає межі політики у сфері протидії злочинності загалом. Отже, саме у КК України визначаються ті суспільно-небезпечні діяння, що є кримінальними правопорушеннями, за які особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, застосувавши до неї покарання [1]. Серед всіх інших кримінальних правопорушень законодавець виділяє корупційні кримінальні правопорушення і кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією. Поняття “корупційне правопорушення” та “правопорушення, пов'язане з корупцією”, КК України не визначено, проте у статті 1 Закону України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 р. зазначається, що корупційним право-

Кримінально-правова характеристика кримінальних правопорушень...

порушенням є діяння, що містить ознаки корупції, яке скоєно особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за вчинення якого законодавцем встановлюється кримінальна, дисциплінарна або цивільно-правова відповідальність; правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є діяння, яке не містить ознак корупції, проте порушує вимоги, встановлені Законом щодо заборони та обмеження, і має бути вчинене особою, яка вказана у ч. 1 ст. 3 Закону, за скоєння якого встановлюється кримінальна, адміністративна, дисциплінарна або цивільно-правова відповідальність. У тій же статті зазначеного Закону законодавець подає поняття корупції і визначає, що корупція – це використання особою, яка зазначається у ч. 1 ст. 3 Закону, службових повноважень, що їй надані або можливості, пов'язані з такими повноваженнями, метою яких є одержати неправомірну вигоду або прийняти таку вигоду чи прийняти обіцянку або пропозицію такої вигоди для себе чи інших осіб або може бути обіцянка або пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, яка зазначається у ч. 1 ст. 3 цього Закону, чи на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам і має мету схилити цю особу до протиправного використання службових повноважень, які їй надані, чи пов'язаних з ними можливостей [2]. Ст. 45 КК України має примітку, де зазначається, що корупційними кримінальними правопорушеннями є такі кримінальні правопорушення, які передбачені ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, якщо вони вчинені шляхом зловживання службовим становищем, і кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України. Також законодавець зазначає, що кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, є кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 366-2, 366-3 КК України [1].

КК України подає визначення кримінального правопорушення у ст. 11 КК України, де зазначено, що кримінальне правопорушення – це суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), яке передбачене КК України, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Тому доцільно розглянути ті ознаки корупційних кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень, які пов'язані з корупцією [1].

Ознаками кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, є:

1) суспільна небезпечність, яка полягає в тому, що вони руйнують мораль і цінності суспільства, загрожують демократії та правам людини, деформують функції державної влади, дискредитують її всередині країни та на міжнародній арені. Саме за ступенем суспільної небезпеки кримінальні правопорушення відмежовуються від інших правопорушень і саме адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

2) протиправність, тобто передбачення кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією саме КК України;

3) наявність ознак суспільно-небезпечного діяння, що містить ознаки корупції, зміст якої визначено у ст. 1 Закону України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 р. [2];

4) вчинення кримінального правопорушення спеціальним суб'єктом, тобто особою, яка зазначена у ч. 1 ст. 3 Закону України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 року. Насамперед суб'єктами кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, є службові особи публічного і приватного права, а також особи, які надають публічні послуги, крім того, також суб'єктами зазначених кримінальних правопорушень можуть бути і працівники підприємств, установ чи організацій, які не є службовими особами, а також і загальні суб'єкти [2];

5) кримінальне правопорушення вчиняється винятково умисно (умисна форми вини). Водночас у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст.ст. 364, 364-1 та 365-2 КК України, форма вини може бути складною, т.т. ставлення до діяння – умисел, а до наслідків може виражатися як у формі умислу, так й у формі необережності. Доцільно зазначити, що мотиви та мета кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, можуть бути різними (зазвичай корисними або передбачають отримання неправомірної вигоди);

6) караність: покарання за кримінальні правопорушення, пов'язані із корупцією, законодавець визначає від штрафу до позбавлення волі на строк до 15 років з конфіскацією майна. Крім того, деякі норми є заохочувальними. Так, особа, що запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну

вигоду, може бути звільнена від кримінальної відповідальності (в тому числі й від покарання) за правопорушення, передбачені ст.ст. 354, 368-3, 369-4, 369, 369-2 КК України, за наявності виконання умов і підстав, які зазначені у ч. 5 ст. 354 КК України [3].

Треба звернути увагу на те, що вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією в Україні, має декілька особливостей, а саме:

1. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане із корупцією, будь-якого характеру, не може бути звільнена від кримінальної відповідальності: у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України); у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України); у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України); у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України).

2. Особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане із корупцією, будь-якого характеру, не можна призначити більш м'яке покарання, ніж це передбачено законом (ст. 69 КК України).

3. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане із корупцією будь-якого характеру, не може бути звільнена за вироком суду від покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України, т.т. бездоганна поведінка і сумлінне ставлення до праці не може сприяти, щоб ця особа на час розгляду справи в суді вважалась суспільно небезпечною. Крім того, якщо особу засуджено за кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, то суд, розглядаючи справу, не може звільнити її від відбування покарання з випробуванням на підставі ч. 1 ст. 75 КК України. Неможливо звільнити від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, якщо вони засуджені за кримінальні правопорушення, пов'язані із корупцією (ч. 1 ст. 79 КК України) [4].

Крім того, за вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із корупцією, настають більш тяжкі наслідки, які є не тільки кримінально-правового, а й загальноправового характеру. Так, особи, які уповноважені виконувати функції держави (державні службовці, військовослужбовці), які звільняються з державної (військової) служби у зв'язку із засудженням за кримінальні правопорушення, пов'язані із корупцією (умисне кримінальне правопорушення, яке вчиняється з використанням службового становища), згідно з законом можуть бути позбавлені права на отримання спеціальної пенсії. І пенсія в таких випадках таким особам призначається на загальних підставах. Крім того, чинне законодавство передбачає заборону для таких осіб обіймати певні державні посади або провадити відповідну діяльність [4].

Здійснюючи кримінально-правову характеристику корупційних кримінальних правопорушень, треба також наголосити на тому, що за оцінками кримінологів, рівень латентності кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, в Україні становить не менше 90–99 % [5]. Це означає, що 4200–4700 відповідних кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, лише у 2022 році залишились не виявленими [5]. В Україні є проблеми з притягненням до відповідальності внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, адже ці правопорушення вчиняються з розрахунком на те, що особи не будуть викриті в їхньому скоєнні, а якщо й будуть викриті, то зможуть уникнути кримінальної відповідальності або “вирішити питання” про не притягнення до неї або про незастосування до них покарання чи покарання буде досить не обтяжливим.

Доцільно зазначити і те, що норми Особливої частини КК України розташовані в окремих розділах Кодексу за певною системою та у певній послідовності. Як зазначають науковці, вивчення наведеної вище системи дає змогу зробити висновок, що вона побудована за родовими об'єктами кримінальних правопорушень. За загальним правилом у розділах Особливої частини КК об'єднуються норми про відповідальність за однорідні кримінальні правопорушення, які посягають на один і той самий родовий об'єкт. Щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, законодавець такого принципу не дотримується і тільки в ст. 45 КК України називає ті кримінальні правопорушення, які належать до кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Проте в Україні створено систему антикорупційного законодавства, якою охоплюються всі сфери суспіль-

ного життя і долучаються різні види законодавчих та нормативних актів, у цю систему входять і міжнародні, які ратифіковані Україною. Основним є Закон України “Про запобігання корупції”. Статтею 3 Закону України “Про запобігання корупції” визначено коло суб’єктів, на яких поширюється дія цього Закону. Зокрема, наведено вичерпний перелік осіб, на яких покладено зобов’язання щодо виконання встановлених законодавством антикорупційних обмежень та обов’язки, пов’язані з виконанням повноважень, а також встановлено відповідальність за порушення антикорупційного законодавства. Цим же Законом в ст. 1 визначено і коло спеціально уповноважених суб’єктів у сфері протидії корупції, до яких належать органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції. Доцільно також зазначити, що антикорупційна стратегія в Україні реалізується шляхом виконання державної програми, яка розроблена Національним агентством і затверджена Кабінетом Міністрів України. Отже, законодавство встановлює низку вимог та процедур, які спрямовані на запобігання корупції. Усі ці інструменти є комплексом антикорупційних механізмів, які є “бар’єром” на шляху вчинення кримінальних правопорушень, пов’язаних з корупцією. Проте це законодавство має бути зрозумілим і сприйнятним для застосування і теоретиками, і практиками.

Висновки. Враховуючи викладене, вважаємо, що кримінальними правопорушеннями, пов’язаним із корупцією, є чітко визначені в КК України суспільно небезпечні винні діяння (дія або бездіяльність), що містять ознаки корупції і вчинені суб’єктом кримінального правопорушення, пов’язаного із корупцією. Як вже зазначалося, особливістю КК України є те, що серед його розділів немає одного чіткого розділу, який би вмещав усі кримінальні правопорушення, пов’язані з корупцією, тому вважаємо з метою правильного застосування кримінального законодавства, притягнення винних осіб до відповідальності за кримінальні правопорушення, пов’язані з корупцією, доцільно в КК України долучити окремий розділ, в якому об’єднати всі кримінальні правопорушення, пов’язані з корупцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 30 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Гусаров С. (2019). Поняття та види корупційних правопорушень, за вчинення яких установлено кримінальну відповідальність. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду. С. 52–56.
4. Киричко В. М. (2013). Кримінальна відповідальність за корупцію. Х.: Право, 424 с.
5. Хавронюк М. І. (2022). Посилення відповідальності за корупцію в умовах воєнного стану 3 берез. URL: <https://uplan.org.ua/posylennia-vidpovidalnosti-za-koruptsiuu-v-umovakh-voiennoho-stanu-chy-dostatno-samykh-zmin-do-kryminalnoho-kodeksu/>

REFERENCES

1. *Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy* [On Prevention of Corruption : Law of Ukraine] vid 14.10.2014 r. No. 1700-VII: stanom na 30 hrud. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [In Ukrainian].
2. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy* [Criminal Code of Ukraine : Code of Ukraine] vid 05.04.2001 r. No. 2341-III: stanom na 1 sich. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [In Ukrainian].
3. Husarov, S. (2019). *Poniattia ta vudy koruptsiinykh pravoporushen, za vchynennia yakykh ustanovleno kryminalnu vidpovidalnist*. Osoblyvosti zastosuvannia antykoruptsiinoho zakonodavstva: vid rozsliduvannia do vyroku sudu. P. 52–56. [In Ukrainian].
4. Kyrychko, V. M. (2013). *Kryminalna vidpovidalnist za koruptsiu*. Kh. : Pravo. 424 p. [In Ukrainian].

5. Khavroniuk, M. I. (2022). *Posylenia vidpovidalnosti za koruptsiu v umovakh voiennoho stanu. 3 berez.* URL: <https://uplan.org.ua/posylenia-vidpovidalnosti-za-koruptsiu-v-umovakh-voiennoho-stanu-chy-dostatno-samykh-zmin-do-kryminalnoho-kodeksu/> [In Ukrainian].

Дата надходження: 20.03.2024 р.

Volodymyr ORTYNSKYI

Lviv Polytechnic National University,
Director of the Educational and Research Institute
of Law, Psychology and Innovative Education,
Doctor of Law, Professor
volodymyr.l.ortynskyi@lpnu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9041-6330>

CRIMINAL-LEGAL CHARACTERIZATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO CORRUPTION IN UKRAINE

The article examines the criminal-legal characterization of criminal offenses related to corruption in Ukraine. Corruption has a high level of latency, it hinders reform efforts, causes significant harm, and negatively affects Ukraine's reputation in international relations. The main risk on the path to European integration lies in how willing the government structures and leadership of the country are to fulfill their obligations and meet the expectations that exist in society today. Therefore, the fundamental issue in this context is the problem of combating corruption, which is currently the most pressing problem in our country. The Criminal Code of Ukraine specifically defines which socially dangerous acts constitute criminal offenses related to corruption for which individuals can be held criminally liable and punished. It is noted that the concepts of corruption, corrupt offense, and offense related to corruption are not defined in the Criminal Code of Ukraine, but are elaborated in the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption". The characteristics of criminal offenses related to corruption are considered, including social danger, unlawfulness, guilt, and commission by a special subject. It is stated that the provisions of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine are arranged in separate sections based on the generic object, but the legislator does not adhere to this principle regarding criminal offenses related to corruption, and only Article 45 of the Criminal Code of Ukraine specifies which criminal offenses are classified as offenses related to corruption. It is mentioned that Ukraine has established a system of anti-corruption legislation, which defines the scope of subjects covered by this legislation and the circle of specially authorized subjects in the field of anti-corruption. In addition, the anti-corruption strategy in Ukraine is implemented through the implementation of a state program. Therefore, the legislation establishes a set of requirements and procedures aimed at preventing corruption. All these instruments form a complex of anti-corruption mechanisms that act as a barrier to the commission of criminal offenses related to corruption. However, this legislation must be clear and accessible for application by both theorists and practitioners.

It is concluded that criminal offenses related to corruption are clearly defined in the Criminal Code of Ukraine as socially dangerous culpable acts (acts or omissions) that contain signs of corruption and are committed by the subject of the criminal offense related to corruption. As mentioned earlier, the peculiarity of the Criminal Code of Ukraine is that there is no one clear section among its divisions that encompasses all criminal offenses related to corruption, therefore, it is considered appropriate to include a separate section in the Criminal Code of Ukraine to unite all criminal offenses related to corruption in order to ensure proper application of criminal legislation and hold responsible individuals accountable for criminal offenses related to corruption.

Key words: criminal offenses related to corruption; corruption; social danger; unlawfulness; guilt; subject; anti-corruption legislation.